

Hvad skal vi med kunst?

Kristine Jacobsen (Information 28/7 2000)

Billedkunsten konkurrerer skarpt med andre medier og oplevelses-tilbud. Og selv gør moderne kunst sjældent meget for at virke smuk

Det virtuelle rum

I vort samfund har kunsten ikke en forudbestemt opgave - den er ikke underlagt kirkens eller magtelitens krav. Den er et udtryk for et enkelt menneskes - kunstnerens - syn på og forståelse af verden og livet.

Og fordi billedkunstens budskab eller formål ikke er åbenlyst, stiller mange i dag spørgsmål ved dens nytte.

Hvad skal vi bruge noget så irrationelt som kunst til i et moderne, rationelt samfund som vort? Hvad kan et billede bruges til ud over at dekorere vore vægge og behage vort øje? Og hvad med den provokerende og 'hæslige' kunst? Har en sådan type kunst ikke udelukkende til formål at provokere for provokationens egen

skyld? Er kunstens rolle i vort samfund blevet reduceret til dekoration og provokation?

Kunstneren og billedkunsten havde tidligere i det europæiske samfund et klart og indlysende formål.

Kunsten skulle i middelalderen tjene kirken - dens formål var at hylde religionen eller den guddommelige orden via symboler, farver og skønne former. Og i renæssancen, da kunstneren blev fri af kirken og altså ikke længere var forpligtet på at male religiøse motiver, blev kunstens opgave at 'affotografere' denne verdens virkelighed. Der blev malet portrætter af de adelige eller velhavende familiers medlemmer. Maleriets mål blev at gengive virkeligheden på skønnest mulig vis.

Kunstneren var håndværker; han blev bestilt til at udføre på forhånd definerede opgaver. Og som håndværker var han integreret i samfundet. Han benyttede sig af symboler (symbolske farver, figurer, tegn), som i hans samtid var alment kendte - og ved brugen af disse symboler var der ingen tvivl om, hvad billedets budskab var.

En stor del af hovedværkerne i kunsthistorien er derfor bestillingsopgaver. Kunstværkerne blev udarbejdet med et bestemt formål for øje. Kunstneren malede ikke udelukkende med afsæt i en følelse, sindsstemning eller indre drivkraft - det var på forhånd bestemt hvorfor og hvordan, et værk skulle udføres.

Der blev af den grund ikke sat spørgsmål ved kunstens berettigelse - eller ved kunstens nytte. Kunstværkets formål var åbenlyst for

enhver. Alle var klar over, at den symbolske fremstilling af Treenigheden skulle hylde den guddommelige orden, at det pompøse portræt af adelsmanden skulle bevare hans minde og fremstille hans storhed, og at maleriet af en skøn og appetitlig opstilling med frugter, blomster og vin var ment som dekoration i en velhavende families spisestue.

Tanken om kunstnergeniet opstod i 1800-tallet, hvor kunstneren i visse kredse fik en slags 'profet-status'. Man mente, at kunstneren var i stand til at opnå indsigt i sandheder om menneskelivet, som ikke var tilgængelige for 'almindelige' mennesker - og at han i sin kunst kunne klarlægge eller åbenbare disse sandheder. Kunstneren var ikke længere håndværker - han var blevet clairvoyant. Kunsten blev med tanken om kunstnergeniet sat fri. Det var ikke længere et på forhånd defineret behov eller formål, der styrede kunstværkets tilblivelse! Kunstnerens sind, fantasi og personlige syn på verden var de eneste drivkræfter bag værket - hvilket vil sige, at kunstneren pludselig var fri til at male præcis dét motiv, der rørte ham, eller som han mente bedst muligt kunne videregive hans budskab. Fokus flyttedes fra kunsten til kunstnerens person - den kreative personlighed.

Kunstens formål var ikke længere åbenlyst - den tjente intet andet end sig selv!

Kunsten blev sat fri i 1800-tallet, den blev autonom. Hermed fulgte friheden til at lade et maleri udtrykke et personligt livssyn, til, med et kunstværk at fortælle en historie, videregive en stemning,

udtrykke en holdning. Men har billedkunsten sidenhen formået at at fremkalde stemninger hos den enkelte? Formår den at videregive en indsigt, udfylde et tomrum, udtrykke et livssyn? Giver billedkunsten det enkelte menneske mulighed for en personlig 'spirituel', indsigtsfuld og følelsesmæssig oplevelse? Og er det overhovedet muligt at røre nutidens menneske med farver, former, billedlige stemninger i et samfund, hvor man hver dag bombarderes med stærke synsindtryk gennem fjernsynet, reklamespots og biografoplevelser?

Typisk nærmer folk sig muséernes malerier med en hviskende højtidelighed. De har en forventning om, at der i maleriet gemmer sig et budskab, en historie. Og de har et ønske om at forstå dette budskab og om at kunne nikke genkendende til de stemninger, følelser og erfaringer, som maleriet er et udtryk for.

Men mange har svært ved lade sig opsuge af et maleri - eksempelvis af et abstrakt maleris 'musikalitet' eller af de stemninger, der ligger gemt i farvers samspil. Og den personlige og følelsesmæssigt rørende oplevelse af maleriet opstår derfor ikke. Måske føler nogle mennesker en glæde ved farvers dekorative samspil - måske forestiller de sig med fryd det maleri, de betragter på væggen hjemme i stuen. Og måske læser andre med fornøjelse historien bag et maleris tilblivelse og forestiller sig kunstnerens tanker før påbegyndelsen af værket. Men den spontane, individuelle forståelse af maleriets stemning udebliver - og kun yderst sjældent opstår den helt specielle form for nydelse, som giver kuldegysninger og

spredt gåsehud over hele kroppen, og som de fleste kender fra fantastiske musik-oplevelser (rock, klassisk, jazz...).

Vi lever i 'de stærke synsindtryks samfund', hvor der skal meget til for at bringe den enkeltes indre i oprør.

Der er i dag stor interesse for børns forhold til kunst - og for 'børnekunst'. Børn udtaler sig om de spontane følelser og tanker, der opstår i dem, når de betragter et kunstværk - de er umiddelbare og naive.

Børn er ikke bange for ikke at have forstået tankerne bag eller meningen med et værk, de er ikke bange for at give udtryk for deres egen, personlige forståelse og nydelse af et maleri. Ligesom den lille dreng i Kejserens nye klæder har de ofte en evne til at sætte spørgsmålstegn ved dét, vi andre uden videre godtager og betragter som en kendsgerning. Børn formår - og tør - at betragte et 'mislykket' kunstværk som fantastisk og et 'interessant' kunstværk som kedeligt.

Mange kunne lære noget af børns tilgang til kunst. Nemlig i højere grad at være opmærksom på de umiddelbare følelser et kunstværk frembringer - hvad enten det er afsky, glæde, sorg eller forargethed, man føler. Derved ville man få en personlig oplevelse! Og i bedste fald nå frem til en forståelse af, hvorfor det netop er afsky eller glæde, man føler.

Kunstmuséernes billedkunst betragtes i dag ofte som et underholdningstilbud blandt mange, et frikvarter fra hverdagen. Og

et ikke lige så let tilgængeligt frikvarter som f.eks. biografoplevelsen, hvor den fortælling, oplevelsen består af, både har en klar begyndelse og slutning - og hvor fortællingens budskab naturligt og tydeligt kommer frem. I biografen kan man lade sig bombardere med indtryk, lade sig overvælde af filmens budskab - uden selv at være aktiv.

Det er svært at gennemskue, hvor længe man skal betragte et kunstværk for at 'få noget ud af det'. Der er ingen naturlig begyndelse og slutning på et maleris fortælling eller stemning. Og ofte er der intet åbenlyst budskab.

Et kunstværk kan fortælle en ny historie hver gang det betragtes. Men betragteren må selv være aktiv, deltagende - og ikke mindst åben overfor at inddrage personlige erfaringer og for at 'lytte' til sine umiddelbare følelser.

Biografoplevelsen er til sammenligning blevet et svært underholdningstilbud at konkurrere med - som en times frikvarter fra hverdagen, problemerne og sig selv - og dermed er den det tætteste, mange i dag kommer på en 'meditativ' oplevelse.

Men hvad med billedkunsten, er den blevet underlagt underholdningsbranchens krav? Er det blevet dens 'skæbne' at skulle konkurrere med samfundets overflod af underholdningstilbud? Eller med de stærke synsindtryk, som reklamer og fjernsynsudsendelser leverer?

Billedkunsten søger gennem ekspressive, udtryksfulde farver at gengive et bestemt øjeblikks følelse eller stemning. Eller den sætter tingene på spidsen og ønsker på provokerende vis at åbne omverdenens øjne og udvide folks horisont.

Men for at selverkendelse og omverdensindsigt kan opstå gennem kunstoplevelsen, er det nødvendigt at erkende og forene sig med de ufornuftige, følelsesmæssige og 'menneskelige' sider af sin person - og ikke mindst: At være villig til at være en aktiv del af oplevelsen. Kunne man ikke betragte det som kunstens formål at være den 'ufornuftige', 'følelsesmæssige' modpol til den ordnede, fornuftsprægede hverdag? Kun gennem samspillet mellem kunstværket og betragteren opstår der 'sød musik'.

Kristine Jacobsen studerer kunsthistorie ved Aarhus Universitet.